

Шматкова І. І. (Мінск)

ТВОРЧАСЦЬ НІНЫ МАЦЯШ І СУСВЕТНЫ МАСТАЦКІ ВОПЫТ

Ніна Мацяш (1943–2008) – выбітная беларуская паэтэса, яе творчасць стала адметнай з'явай у гісторыі беларускай літаратуры другой паловы XX ст. – пачатку ХХІ ст. Лаўрэат Літаратурнай прэміі імя А. Кулішова, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, аўтар шматлікіх зборнікаў вершаў – “Агонь” (1970), “Удзячнасць” (1973), “Ралля суровая” (1976), “Прыручэнне вясны” (1979), “Поўны келіх” (1982), “Жнівень” (1985), “Паварот на лета” (выбранае, 1986), “Шчаслівай долю назаві” (1990), “Паміж усмешкай і слязой” (выбранае, 1993), “Палёт над жытам” (выбранае, 1997), “Я вас люблю” (вершы-прысвячэнні, 1998), “Душою з небам гаварыць” (выбранае, 1999), “Богава дрэва” (2004), “У прыгаршчах ветру” (пасмяротны зборнік вершаў, перакладаў, эсэ, 2009) – аказала значны ўплыў на развіццё літаратурнага працэсу, узбагаціўшы айчыннае прыгожае пісьменства новым зместам і формай.

Лірычнае слова Н. Мацяш прыцягвае чытача сваёй экзістэнцыяльнай заглыбленасцю, непасрэднай шчырасцю, смеласцю, адкрыласцю

грамадзянскай пазіцыі і адначасова лірычнасцю. Яе вершаваны радок адметны знешній выштукаванасцю вобразна-выяўленчых сродкаў, павышанай экспрэсійнасцю паэтычнага сінтаксісу. З цягам часу ў яе творчасці стаў больш выразным інтэлектуальна-філософскі кірунак, узмацнілася драматызацыя рэчаіснасці, абвастрыліся рэлігійна-хрысціянскія матывы; жанрава-стылёвая сістэма яе паэзіі эвалюцыяніравала ў бок разнастайнасці – ад класічнага вянка санетаў да вольнага вершаскладання.

Ніна Мацяш належыць да пакалення інтэлігенцыі, так званага “філагічнага” пакалення, якое ў беларускай паэзіі “ішло” пад сцягам павышэння майстэрства, дамагалася большага права на свабоду творчасці, разнастайнасці індывідуальных манер і сродкаў самавыяўлення – шырокое ўжыванне верлібра, асацыятыўнасці, сутыкненняў паэзіі з прозай і немастацкімі сродкамі выяўлення.

У лірычнай творчасці Ніны Мацяш створаны новы зборны вобраз беларускай жанчыны – гэта ўжо не сялянка (як у літаратуры першай паловы XX стагоддзя), а высокаадукаваная, інтэлігентная, культурная жанчына, здольная смела выказваць свае пачуцці, мець уласны погляд на ўсе з'явы рэчаіснасці. Так, напрыклад, лірыка кахання Ніны Мацяш – спавядальная, напоўнена пяшчотай, дабрынёй. Жаночая душа ўражлівая, далікатная, нярэдка з яе выліваецца шчымлівая, даверлівая мелодыя: “*Калі чым насцярожыла – забудзь. // На незалежнасць я не пасягаю. // Мне б толькі твае вочы прысягалі, // А будзь такі, як ёсць. Ты толькі будзь!*” [4, с. 58]. Каханне для лірычнай герайні Н. Мацяш – гэта ісціна, якую, адпаведна сэнсу старажытнага выслоўя, можна выказаць наступным чынам: “*Я кахаю, значыць, – існую...*” [3, с. 72]. Сутнасць кахання дакладна вызначаецца ў вершы “*Amo te, amta te, fides immortales*”: “*Люблю цябе, любі мяне, вернасць бессмяротная*” [2, с. 85] – такі надпіс змяшчаўся на заручальных пярсцёнках у нашых продкаў. У вершы “Я вас люблю” Н. Мацяш раздзяляе паняцці “кахаю” і “люблю”. Слова “люблю” мае больш шырокое значэнне, кахаць можна мужчыну, а любіць – бацькоў, дзяцей, радзіму, жыщё. Пагэтаму замяняючы назыву свайго стаўлення з “кахаю” на “люблю”, паэтэса ўзвышае сваё пачуццё і яго аб’ект. Нават “ты” сказаць у адрас дарагога чалавека яна не можа: “*На Ваша “ты” сказаць Вам “ты” не смею, // I калі позірк позіркам злаўлю, // Як птушанё, спалохана нямею. // Я не кахаю Вас. Я Вас люблю*” [2, с. 49]. Творы Н. Мацяш не адасоблены ад часу – у іх выяўляеца ўнутраны свет сучасніцы, чалавека глыбокага і дапытнага, пазбаўленага эгаістычнай абмежаванасці ў справах, думках, учынках.

Значную ролю ў фарміраванні адметнага светапогляду паэтэсы з інтэлігентна-вытанчанай культурай лірычнага радка адыграў сусветны мастацкі вопыт, з якім яна была непарыўна звязана яшчэ з часоў вучобы ў Мінскім дзяржаўным педагогічным інстытуце замежных моў. Дасканала авалодаўшы некалькімі замежнымі мовамі (французскай, нямецкай, польскай і інш.), паэтэса поруч з паэтычным майстэрствам адточвала майстэрства перакладчыка. У яе перастварэнні (так яна сама называла сваю працу [1, с.

402]) выйшлі кнігі Ж. Аліёе “У краіне індзейцаў” (1973), А. Гаўрылюка “Песня з Бярозы” (1979), Ж. Сімяона “Першая справа Мегрэ” (1982), А. дэ Сэнт-Экзюперы “Планета людзей” (1984) і “Маленькі прынц” (1989), навелы Г. дэ Мапасана (1987), паэма “Маруся Чурай” Л. Кастэнка (1989), Ф. Жакмэна “Поры года” (2003). На жаль, многае з перакладзенага Н. Мацяш не было надрукавана пры яе жыщі, аб чым яна ўспамінала з вялікім шкадаваннем [1, с. 402]. Так, не была выдадзены яе кніга перакладаў французскай лірыкі XVI стагоддзя “Багаславі сустрэчу мне” і зборнік перакладаў замежнай паэзіі “Адна – а з табою”, падрыхтаваныя яшчэ ў 1995 г.

Пераклад для Ніны Мацяш – гэта сатворчасць, глубокае крытычнае пранікненне у сутнасць радкоў калег па пяру, абмен ідэямі і творчымі вопытам. Дзякуючы яе высокаму професійнаму майстэрству здабыткам беларускага чытача сталі паэзія немца Фрыдрыха Шылера, любоўная лірыка “вялікіх” і “малых” паэтаў французскай “Плеяды” – П’ера дэ Рансара, Жаашэна дзю Бэле, Жана Антуана дэ Баіфа, Жака Грэвена і інш.; творы П’ера Жана Беранжэ, а таксама рускага класіка М. Лермантава, украінскіх Т. Шаўчэнкі, Л. Украінкі, палякаў Ю. Славацкага, М. Канапніцкай, М. Паўлюкоўскай-Яснажэўскай, балгараў Весяліна Ханчава і Божыдара Божылава, сербскахарвацкіх паэтаў Мамчыла Джэркавіча, Владэта Вукавіча і інш.

Ніна Мацяш заўсёды не адхілялася ад прынцыпу - “перакладаць толькі блізкае па духу і творчай манеры” [1, с. 483], “усё тое, што блізка майму светапогляду, майму спавяданню гармоніі, святла, любові. І што не проста сведчыць пра мае маральныя, эстэтычныя схільнасці, а і выразна выяўляе мяне самую, нявыяўленую ва ўласных творчых матывах і радках” [1, с. 402]. Сваімі “духоўнымі сёстрамі” Н. Мацяш лічыла Крысціну Лавант, Віславу Шымборскую і Ліну Кастэнку: “Ці ж тое магчыма: ў абліччы адзіным - // І полька Віслава, і ўкраінка Ліна, // І немка Крысціна, і ўсе яны – Ніна?!” [1, с. 402].

Так, як і Ніна Мацяш, “царыца ўкраінскай паэзіі” Ліна Кастэнка не прымае прыстасаванства ў любых формах: “Круши, ламай, касуй стэрэатыты! // Яны крычаць, працівяцца, - ламай! // Хоць тая звычка з профілем Ксантыты // і просіць, і галосіць: “Не чатай!” [5, с. 128]. Лучаць паэтэс і вельмі выразныя і непрыхаваныя грамадзянскія пазіцыі: “Не баязліўцы, не дэбілы, // Але чаму так душы спяць? // Тады авацыі грымелі // Цяпер авацыі грымяць” (радкі Л. Кастэнка) [5, с. 121] і вершы “Сузямельцы”, “Набалелае”, “Лаўцам чорнага ката ў чорным пакоі” Н. Мацяш.

Творчасць нобелеўскай лаўрэаткі полькі Віславы Шымборскай прывабіла Ніну Мацяш прастатой аповеду, будзённай гутарковасцю, неардынарнасцю аўтарскага раздуму пра чалавека як пра відавую, біялагічную і грамадска-сацыяльную істоту: “Мы адышлі ад жывёл. // Хто адыйдзе ад нас. // Праз якое падабенства. // Чаго з чым па раўнанніе” (“Нататка”) [5, с. 99]. Н. Мацяш, асэнсоўваючы праблему матэрыяльнага і

духоўнага ў грамадстве, ролю мастацтва ў вырашэнні гэтай праблемы, у адным са сваіх інтэрв'ю зазначыла: “Я не ведаю ніводнага, колішняга ці сучаснага, грамадства, у якім бы духоўнае пераможна панавала над матэрыяльным. Паўсюль “душа йшчэ з дзерава не злезла” (Л. Кастэнка). Яна і ў ХХІ стагоддзі ўсё ў тым жа першабытна-калматым лямцу бязглудзай агрэсіі ды культу грубай сілы, падмащаванай фінансамі ці ўладай. Адсюль – бясконцыя крыававыя войны-разборкі, нахабны дыктат волі аднаго ці малалікай групоўкі над мнóstvam. Адсюль – фетышызацыя маёнткаў і пагарджэнне скарбамі нацыянальнай ды агульначалавечай культуры. Мастацтва ж, як праява духоўнасці, цягам усяго шматвяковага развіцця чалавечай цывілізацыі ўпарты, бесперапынна, усімі даступнымі яму сродкамі, у тым ліку й літаратурай, нагадвае людзям пра іншыя вымеры жыцця. Пра сапраўды нятленныя каштоўнасці, такія як любоў, праўда, чалавечнасць, сумленне. Пра ўсё тое, без чаго чалавек на зямлі так і застаецца драпежным зверам ці вартай жалю кормнай жывёлінай” [6, с. 134].

Адметным фактам з'яўляецца тое, што менавіта творчасць Віславы Шымборскай аказала ўплыў на эвалюцыю творчай манеры пісьма Ніны Мацяш, на яе адыход ад кананічна строгіх форм з адпаведна арганізаванымі стопамі, строфамі, рыфмамі, бо “пані Віслава паўстае неймаверна разняволенай у карыстанні мастакоўскім “струмантам” [5, с. 100]. Напэўна, дзякуючы Віславе Шымборскай у Ніны Мацяш нараджаюцца радкі-верлібры, накшталт “позняга” верша “Прыгожая доля”: “*Рабіць добра сваё // і не лезці ў чужое. // Не пераймацца намовамі, // трymацца развагі. // Не самавялічыцца // і не прыніжсацца. // Разумець мову каменя, мову агню // і даць мову эмалі...*” [5, с. 52].

Паэтычны радок Крысціны Лавант стаў блізкім Ніне Мацяш не толькі адсутнасцю строгіх форм, але і матывам самотнага, “адзінокага” кахання: “*Ты ўсю мясцовасць між намі зыначыў. // Для кожнага з нас між аблокамі і каранямі зло паўстала. // Пародненая, ужо не кладземся спаць вобак, // і мост даверу знік з наших вачэй*” [1, с. 353].

Нягледзячы на магутны ўплыў на паэзію Н. Мацяш замежных аўтараў, яе творчасць захавала нацыянальны дух дзякуючы цеснай сувязі з фальклорам. Для паэтэсы характэрны зварот да народнай традыцыі праз кніжную традыцыю, ёй уласцівы вытанчанацца, духоўнасць, высокая філалагічная культура, якая пераўтварае, надае высокі кніжны стыль фальклорным вобразам і матывам (вершы “Вярба”, “Купальскае”, “Песня” і многія іншыя).

Арыгінальны паэтычны талент, нацыянальная традыцыя і сусветны мастацкі вопыт арганічна сужыліся ў адной асобе – Ніне Мацяш, творчасць якой, і паэтычная, і перакладчыцкая – адлюстраванне яе фенаменальнага духоўнага шляху.

Літаратура

1. Мацяш, Н. Выбраныя творы / Ніна Мацяш. – Мінск: Беларуская навука, 2015. – 604 с.
2. Мацяш, Н. Паварот на лета: Вершы. Паэмы / Н. Мацяш. – Мінск: Маст. літ., 1986. – 158 с.
3. Мацяш, Н. Паміж усмешкай і слязой: вершы і паэмы (1962 – 1992) / Н. Мацяш. – Мінск: Маст. літ., 1993. – 301 с.
4. 134. Мацяш, Н. Прывучэнне вясны: лірыка / Н. Мацяш. – Мінск: Маст. літ., 1979. – 79 с.
5. Мацяш, Н. У прыгаршчах ветру: вершы, пераклады, эсэ / Ніна Мацяш. – Мінск: Літаратура і Мастацтва, 2009. – 144 с.
6. Шматкова, І. Наталіцца роднасці святлом...: Агульнае і адметнае ў творчасці Е. Лось, Н. Мацяш, Г. Каржанеўскай / І.І. Шматкова; навук. рэд. А.І. Бельскі. – Мінск: Ковчег, 2011. – 148 с.